

РЕЦЕНЗИЯ

за трудовете и научната дейност на доц. д.ф.н. Богдана Йорданова Тодорова, кандидат в конкурс за заемане на академичната длъжността „професор“ за нуждите на секция „Социални теории, стратегии и прогнози“ към Института за изследване на общества и знанието – БАН (Държавен вестник, бр. 5 от 15 януари 2019 г.)

Единствен кандидат в конкурса е доц. д.ф.н. Богдана Йорданова Тодорова. В този конкурс тя се представя с две самостоятелни монографии, една монография в съавторство, глава в колективна монография и още 29 студии и статии, от които 4 са в научни издания, реферирани и индексирани в световните бази данни Web of Science и Scopus, и 5 в други световни бази данни. Една от монографиите и 17 от студиите и статиите са на английски език.

С едно изключение представените работи разработват или са съществено свързани с една голяма и практически неизчерпаема тема – ислямът като социален феномен. Собствено доктриналният аспект на исляма се разглежда преди всичко доколкото има отношение към съвременната ситуация в глобален и регионален план (Близкия Изток, Европа, Балканите, Средна Азия), както и към ситуацията в отделно взети страни (Българи, Румъния, Иран, Сирия и др.) и отделни региони в тях (Родопите). Подробно е разработена темата за политическия ислям – за неговите основни и по-частни тенденции; представени са различните технологични, икономически и цивилизационни предизвикателства пред ислямския свят и неговите отговори под формата на доктрини и практики. Въз основа на своите анализи авторката се стреми да очертае варианти на бъдещето на света, регионите и страните, с акцент върху перспективите на Европа, Балканите и България.

Две от статиите са посветени на моралните дилеми, произтичащи от технологичния потенциал на съвременната медицина. Първата е свързана с възможностите за манипулиране на човешкия геном, а втората – с трупното донорство. Характерно е, че дори в последния случай проблемът е разгледан в аспекта на ислямската догматика и традиция.

Основните научни приноси в трудовете на доц. Годорова бих формулирал по следния начин:

Първо, нейните публикации са по същество части от една голяма монография, която има за свой предмет съвременната ислямска цивилизация. Рядко се случва творчеството на един автор да включва такова разнообразие от теми, които обаче са обединени от една обща свръхтема. Тази цивилизация е представена като изключително сложно цяло, неизчерпаемо в своите детайли, съдържащо вътрешни противоречия, променящо се, развиващо се.

Второ, показана е дълбоката амбивалентност на ислямската цивилизация. Разкрити са историческите предпоставки и съвременните прояви на противоречивите тенденции в нея. Изтъкнати са положителни елементи в идеите и практиките на исляма, които са ценни не само за ислямските общества, но и за преосмисляне на ценностите и практиките на западната цивилизация. В това отношение бих посочил икономически идеи и практики (в частност ислямските банки). Те се базират на по-вярна, холистична идейна основа в сравнение с методологически несъстоятелния опит на неокласическия икономикс да отдели и различи приноса на капитала от приноса на труда в новосъздадения продукт. Друг интересен елемент са идеите и практиките на шиитската теодемокрация. Запознаването с тях може да стимулира към размисъл върху идеята, дали по принцип един религиозен активизъм (не само ислямски) не би бил в състояние да спомогне за преодоляване на кризата на ценностите, релативизма, потребителството, превръщането на отношенията в обществото в чисто формални процедури. Заслужава да се отбележи и суфитската идея за границите, които не разделят и противопоставят, а са белег за необходимостта от допълване. По този начин ислямският мистицизъм може да служи на сближаването и разбирателството между страните, народите, религиите и цивилизациите. Същевременно обаче Годорова показва как някои от тези положителни елементи могат да послужат на противоположни цели и политически проекти. Ислямските банки например предоставят възможност за финансиране на ислямския тероризъм; самата идея за обособена ислямска икономика може да послужи за изолиране и капсулиране на мюсюлманите в европейските общества, където те са малцинство. Самият суфизъм, както отново ни показва Годорова, също може да бъде употребен за целите на джихадизма и тероризма.

Трето, специално бих подчертал отвореността към бъдещето и прогностичният елемент в рецензираните трудове. Доц. Тодорова упорито търси положителни елементи, предпоставки за едно по-добро бъдеще на мюсюлманските, на европейските, на балканите общества и на цялото човечество. Специално е представена вкоренеността и приспособеността на мюсюлманите към балканските реалности и традицията на доброто съжителство между етнорелигиозните групи в България и по-специално в Родопите. Въпреки тези положителни предпоставки, в работите на доц. Тодорова основателно преобладава тревожният тон; опасностите се идентифицират от една страна, в експанзията на неолибералния капитализъм и сблъсъкът на интересите на глобални и регионални сили, а от друга – в реакцията на ислямския джихадизъм и тероризъм. Основанията за оптимизъм наистина са твърде крехки. Тодорова например отбелязва: „От 2011 г. Арабският свят е в преход, който се очертава да бъде кървав и жесток. („Обективизиране на исляма“, 2018, с. 92). И прогнозата: „Екстремизмът ще изчезне, когато геополитическите условия престанат да осигуряват благоприятна хранителна среда за съществуването му“ (Пак там, с. 180). „Диалог и толерантност“ е формулата, която авторката убедено и искрено споделя: „ние трябва да предложим отвореност и толерантност на другите, независимо от коя култура и традиция те произхождат“ („Balkans as Reality”, 2018, 127). Мощни сили обаче противостоят на такава хуманистична нагласа.

Четвърто, специално бих искал да изтъкна достойнствата на монографията, посветена на идеите на Имам Хомейни и ислямската революция в Иран. Същественото в случая е това, че ключ към съвременните концепции на шиизма, политическите процеси в Иран и в шиитските общности в Близкия изток, към правно-политическата система на съвременен Иран авторката открива в многовековната традиция на шиизма – традицията на протеста на бедните и угнетените, на бунта срещу деспотизма и самовластието. Връзката между традиция и съвременност е показана изключително убедително („The Position of ‘Unity’ in the Political Thought of Imam Homeini”, 2017).

Пето, трябва да се подчертае специалното внимание към взаимоотношенията на етнорелигиозните групи на Балканите и в България. Очертани са историческите традиции и регионалните различия в тези взаимоотношения, грешките на правителствата, провеждането на неоосманистката стратегия, проникването на ислямски екстремистки елементи. Авторката справедливо отбелязва тенденцията към социален и културен регрес на мюсюлманските общности в България (вж. например:

“Bulgarian Mohammedans (Pomaks) in the Eastern and Central Rodops: the Problem of Identity”, 2015). Предложени са мерки за неутрализиране на деструктивните тенденции.

Шесто, трудовете на доц. Тодорова имат във висока степен интердисциплинен характер. В тях естествено и безконфликтно се съчетават философия, история, социология, политология, психология, прогностика и други дисциплини.

Седмо, съществено достижение е също съчетаването на теоретичен анализ и емпирични изследвания, характерно за някои от монографиите и статиите на доц. Тодорова.

Имам една критична бележка, която е от съвсем второстепенно естество. В една от статиите се твърди, че „Политиката на Ердоган е част от една дългосрочна стратегия на САЩ“ („Ролята на Турция във функционирането на ислямското вероизповедание в България като елемент на нейната неоосманистка стратегия“, 2018, с. 223). От контекста се вижда, че статията е писана след опита за преврат срещу Ердоган и отговора на неговия режим – атаката срещу гюленистите. Оттогава насам е в ход трайно влошаване на отношенията със Съединените щати. Става все по-ясно, че Турция желае да води независима политика и да не се съобразява с интересите на водещия партньор в НАТО. Според мен тази тенденция е подценена в цитираната статия. Впрочем тази тенденция не е основание за успокоение, а е източник на още по-голямо напрежение и несигурност на Балканите.

Научни трудове на доц. Тодорова са били предмет на 4 рецензии и са цитирани в 23 научни издания (чуждестранни и български). От октомври 2009 г. до сега Тодорова е участвала в 35 международни и 21 национални научни форуми. Не по малко впечатляващо е и нейното участие в проекти (от 2008 г. до сега): 1 европейски, 5 проекта с национално финансиране от институции, различни от БАН, 6 проекта с вътрешнобюджетно финансиране и 6 проекта по ЕБР. Ръководител е на 9 проекта, включително на всичките по ЕБР.

Доц. Тодорова се отличава също със своята преподавателска и научноорганизационна дейност. Подготвила е два нови курса към Центъра за обучение на БАН; подготвила е и е провела други 5 лекционни курса към университети и научни организации – някои на английски език. Била е ръководител на двама докторанти и един дипломант. Била е в състава на 12 организационни или програмни комитети. Била е съставител и/или редактор на 7 научни сборника.

Не по-малко известна е доц. Тодорова и като експерт. Тя е консултант към Дирекцията по вероизповеданията към Министерския съвет. Член е на редакциите на 3 научни списания, две от които се списват на английски език. Подготвила е 8 рецензии и становища по процедури за научни степени и академични длъжности. Подготвила е също 10 рецензии за статии и книги. Членува в 4 неправителствени организации.

Доц. Тодорова притежава широка чуждоезикова компетентност: отлично владее английски и френски, добре – руски и работно – фарси.

От февруари 2019 г. доц. Тодорова е член на Научния съвет на ИИОЗ – БАН. През миналия месец март тя бе избрана за втори мандат за ръководител на секция „Социални теории, стратегии и прогнози“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Като имам предвид всичко това, смятам, че доц. Тодорова далеч надхвърля минималните изисквания на НАЦИД за заемане на академичната длъжност „професор“. Призовавам членовете на Научното жури единодушно да гласуват за това, доц. д.ф.н. Богдана Йорданова Тодорова да бъде избрана на тази длъжност и да препоръча на Научния съвет на ИИОЗ – БАН да потвърди този избор.

17 април 2019 г.

Проф. д.ф.н. Иван Кацарски: